

ANNA GAWROŃSKA¹

OBOWIĄZKOWE UBEZPIECZENIA MAJĄTKOWE W ROLNICTWIE POLSKIM

Abstrakt. Przedstawiono analizę rozwoju obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej rolników oraz ubezpieczenia budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego, uwzględniając najnowsze regulacje prawne. Pracę przygotowano na podstawie danych Komisji Nadzoru Finansowego dla lat 2006–2011. Zaobserwowano wzrost udziału zawieranych obowiązkowych umów w stosunku do liczby indywidualnych gospodarstw rolnych. Wpływ na taką sytuację miała malejąca liczba gospodarstw rolnych, a z drugiej strony zjawisko podwójnego ubezpieczenia. Biorąc pod uwagę zakres występowania tego zjawiska, można domniemywać, że znajomość przepisów i warunków zawieranych umów pośród znacznego odsetka rolników jest niewystarczająca. W tym świetle nowe regulacje, nakładające na ubezpieczycieli obowiązki informacyjne, można uznać za konieczne. Prowadzenie kampanii informacyjnych w zakresie ubezpieczeń obowiązkowych wydaje się zatem niezbędne. Konsekwencją wynikającą z braku polisy jest bowiem nie tylko kara pieniężna, ale także utrata lub uszkodzenie mienia oraz trudności w odtworzeniu sytuacji materialnej sprzed szkody.

Słowa kluczowe: obowiązkowe ubezpieczenia w rolnictwie, ubezpieczenie OC rolników, ubezpieczenie budynków rolnych

WPROWADZENIE

Ubezpieczenia majątkowe stanowią część ubezpieczeń gospodarczych. Przedmiotem ubezpieczeń majątkowych może być mienie oraz odpowiedzialność cywilna ubezpieczającego. Biorąc pod uwagę kryterium stopnia swobody w zakresie nawiązywania stosunku ubezpieczenia, wśród ubezpieczeń majątkowych w rolnictwie wyróżnić można [Sułkowska, red. 2007, Pawłowska-Tyszko 2009]:

¹ Autorka jest pracownikiem naukowym Zakładu Metod Ilościowych Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu (e-mail: gawronska@up.poznan.pl).

- ubezpieczenia obowiązkowe, dla których nakładany jest przez ustawodawcę obowiązek zawierania umowy ubezpieczenia (OC z tytułu prowadzenia gospodarstwa rolnego, budynków rolnych, upraw dotowanych przez państwo),
- ubezpieczenia dobrowolne, których zawarcie zależy od woli ubezpieczającego; stosowane są w przypadkach, w których zakres ochrony bądź suma ubezpieczenia jest niewystarczająca w stosunku do tej, która występuje w polisach obowiązkowych (produkty dobrowolne kupowane przez osoby, które prowadzą niestandardowe, wyspecjalizowane uprawy bądź hodowle).

Z punktu widzenia ochrony gospodarki rolnej największe znaczenie mają obowiązkowe ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej rolników z tytułu posiadania gospodarstwa rolnego (ubezpieczenia OC rolników²) oraz ubezpieczenia budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego od ognia i innych zdarzeń losowych (zwane ubezpieczeniem budynków rolnych). Ich celem jest przede wszystkim zabezpieczenie produkcji rolnej i życiowych interesów rolników. Różne zdarzenia losowe występujące w rolnictwie powodują bowiem zubożenie, niszczą dobra materialne i prowadzą do strat w wytwarzanej produkcji. Ponadto zagrażają zdrowiu i życiu, a czasem uniemożliwiają dalszą egzystencję osób poszkodowanych [Krawiec 2005, Majewski i Sulewski 2011]. Regularnie powtarzające się klęski żywiołowe i inne zdarzenia losowe tym bardziej skłaniają gospodarzy do rozważenia ofert ubezpieczycieli, a produkty ubezpieczeniowe stają się niezbędnym elementem dla prawidłowego funkcjonowania gospodarstwa rolnego. Stanowią warunek stabilizacji gospodarstwa i gospodarki rolnej jako całości [Pawłowska-Tyszko 2009, Stempel 2010].

Celem artykułu jest przedstawienie tendencji w rozwoju obowiązkowych ubezpieczeń majątkowych w rolnictwie polskim. Szczegółowej analizie poddano obowiązkowe ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej rolników z tytułu posiadania gospodarstwa rolnego oraz ubezpieczenia budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego od ognia i innych zdarzeń losowych. W pracy uwzględniono wybrane zmiany w przepisach Ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych... [2003], ogłoszone w Ustawie o zmianie ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych... [2011], które weszły w życie z dniem 11 lutego 2012 roku. Praca została przygotowana na podstawie danych Komisji Nadzoru Finansowego dla lat 2006–2011. Analizę ubezpieczeń obowiązkowych w rolnictwie przygotowano na podstawie danych dotyczących liczby polis i wypłat, wartości składki przypisanej oraz odszkodowań wypłaconych brutto. Ponadto oceniając ubezpieczenia obowiązkowe i opierając się na formułach zawartych w *Rynku ubezpieczeń...* [2001], dokonano obliczeń w zakresie:

- średniej wartości składki przypisanej brutto oraz pojedynczej szkody wypłaconej,

² W przypadku obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej rolników z tytułu posiadania gospodarstwa rolnego przyjmuje się, że ryzyko powstania szkód na osobie jest duże. OC rolników poddawane jest ubezpieczeniu obowiązkowemu z uwagi na kompilację wielu kryteriów, m.in.: interesów poszkodowanych, interesu Państwa, powszechności ryzyka czy potencjalnego rozmiaru straty, uwzględniając różny poziom ich nasilenia [Kwiecień 2010].

- składki czystej (stosunek wartości wypłaconych odszkodowań brutto do liczby polis),
- wskaźnika szkodowości (stosunek odszkodowań wypłaconych brutto do składki przypisanej brutto³ wyrażony w procentach),
- wskaźnika częstości szkód (stosunek liczby szkód do liczby polis wyrażony w procentach),
- udziału liczby zawieranych polis do liczby indywidualnych gospodarstw rolnych powyżej 1 ha.

OBOWIĄZKOWE UBEZPIECZENIA ODPOWIEDZIALNOŚCI CYWILNEJ ROLNIKÓW

Zgodnie z Ustawą o zmianie ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych... [2011], każda osoba fizyczna zajmująca się działalnością rolniczą, posiadająca areal użytków rolnych powyżej 1 ha i opłacająca w części lub całości podatek rolny ma obowiązek zawarcia umowy ubezpieczenia OC rolników z tytułu posiadania gospodarstwa rolnego. Umowę ubezpieczenia OC rolników zawiera się na okres 12 miesięcy. Jeżeli rolnik nie powiadomi na piśmie zakładu ubezpieczeń o wypowiedzeniu umowy (nie później niż na jeden dzień przed upływem roku), to zostaje ona zawarta na kolejny rok. Obowiązek zawarcia umowy ubezpieczenia OC rolników powstaje w dniu objęcia w posiadanie gospodarstwa rolnego. Oznacza to, że każde nowo zakupione gospodarstwo rolne powinno być tego samego dnia ubezpieczone, chyba że poprzedni właściciel już takie ubezpieczenia posiadał. Z ubezpieczenia OC rolników przysługuje odszkodowanie w związku z wyrządzeniem szkody z tytułu posiadanego gospodarstwa rolnego. Szkody mogą powodować śmierć, uszkodzenie ciała, rozstrój zdrowia bądź też utratę, zniszczenie lub uszkodzenie mienia osoby trzeciej. Ubezpieczeniem OC rolników jest objęta odpowiedzialność cywilna rolnika oraz każdej osoby, która pracując w gospodarstwie rolnym w okresie trwania ochrony ubezpieczeniowej, wyrządziła szkodę w związku z posiadaniem przez rolnika tego gospodarstwa rolnego. OC rolnika jest więc ubezpieczeniem, które nie dotyczy samego rolnika, ale osób trzecich⁴, które mogły ponieść szkodę z tytułu prowadzenia przez rolnika działalności. Minimalna wartość zapisanej w umowie sumy gwarancyjnej ustalona jest ustawowo. Jej wartość nie może być mniejsza niż równowartość w złotych 5 mln euro (w przypadku szkód na osobie) i 1 mln euro (w przypadku szkód w mieniu)⁵.

³ Zastosowana formuła wskaźnika nie uwzględnia bardzo istotnych pozycji, takich jak: zmiana stanu rezerw na niewypłacone odszkodowania i świadczenia brutto, zmiany stanu rezerw składek oraz rezerw na ryzyko niewygasłe brutto, które znacznie powiększają wartości wskaźników szkodowości [Łozowski 2008].

⁴ Trzeba pamiętać, że osobą trzecią nie są członkowie rodziny zamieszkujący i wspólnie prowadzący gospodarstwo, jak również pracownicy rolnika [Ustawa o zmianie ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych... 2011].

⁵ Wartość ustalana przy zastosowaniu kursu średniego ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski, obowiązującego w dniu wyrządzenia szkody. Wartość odniesiona jest do jednego zdarzenia, którego skutki są objęte ubezpieczeniem, bez względu na liczbę poszkodowanych [Ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych... 2003].

Spełnienie obowiązku zawarcia umowy obowiązkowego ubezpieczenia OC rolników podlega kontroli. Organem uprawnionym jest starosta właściwy ze względu na położenie gospodarstwa rolnego lub miejsce zamieszkania rolnika oraz Ubezpieczeniowy Fundusz Gwarancyjny. Natomiast zobowiązanym jest wójt, burmistrz lub prezydent miasta właściwy ze względu na miejsce położenia gospodarstwa rolnego lub miejsce zamieszkania rolnika (tabela 1). Wysokość opłaty w przypadku niespełnienia obowiązku zawarcia umowy wynosiła do 2012 roku 30 euro. Od 1 stycznia 2012 roku kwota opłaty za brak ubezpieczenia nie jest obliczana na podstawie średniego kursu euro, lecz na podstawie stawki minimalnego wynagrodzenia za pracę⁶ i wynosi równowartość jednej dziesiątej tego wynagrodzenia (tabela 1).

TABELA 1. Organy zobowiązane i uprawnione do przeprowadzania kontroli zawarcia ubezpieczenia OC rolników oraz wysokość kary

TABLE 1. Authorities obliged and authorized to control of third-party liability insurance agreements of farmers and height of penalty

Organy	Wysokość kary
Zobowiązane	wójt (burmistrz, prezydent miasta) właściwy ze względu na miejsce położenia gospodarstwa rolnego lub miejsce zamieszkania rolnika
Uprawnione	starosta właściwy ze względu na położenie gospodarstwa rolnego lub miejsce zamieszkania rolnika, Ubezpieczeniowy Fundusz Gwarancyjny (UFG)

Źródło: Na podstawie art. 88 Ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych... [2003].

Pomimo sankcji karnych z tytułu niezawarcia umowy ubezpieczenia nie wszyscy rolnicy korzystają z możliwości ochrony. Z jednej strony może to być wynikiem braku kontroli przez jednostki samorządowe, które nie nakładają sankcji na nieubezpieczonych rolników, aby nie utracić swojego elektoratu. Z drugiej strony nie nakładając kar, nie zawsze mają możliwość zapewnienia pomocy finansowej w przypadku wystąpienia klęski żywiołowej [Wasiluk 2010]. Ponadto nie wszyscy rolnicy wiedzą, jakie kary grożą im za niespełnienie obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia [Grodź i Gajda 2012].

Świadomość korzyści, jakie daje ubezpieczenie, jest wśród rolników nadal niewielka. Niechęć w wykupywaniu polis często budzą trudności w uzyskiwaniu odszkodowania [Stempel 2010, Grodź i Gajda 2012]. Ponadto popyt na ubezpieczenia rolnicze może być zmniejszany wskutek pomocy dla ofiar klęsk żywiołowych, wypłacanych ze środków budżetowych [Klimkowski 2011].

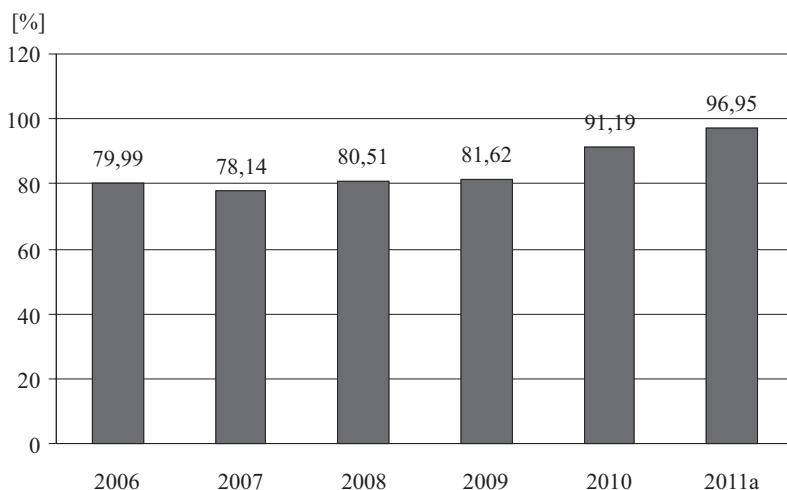
Najczęściej ubezpieczenie traktowane jest jednak jako dodatkowy koszt. Według badań Stempla [2010], w 2009 roku przeciętny roczny koszt obowiązkowego ubezpieczenia OC rolnika wynosił 70 zł, a budynków rolniczych – 280 zł. Za-

⁶ Zgodnie z obowiązującym od 1 stycznia 2012 roku Rozporządzeniem Rady Ministrów... [2011] minimalne wynagrodzenie za pracę ustalono na 2012 rok w wysokości 1500 zł.

⁷ Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwie domowym z gospodarstw indywidualnych w 2009 roku wynosił 600,80 zł [Rocznik Statystyczny... 2011].

tem łączny koszt takiego ubezpieczenia stanowił około 5% rocznego dochodu rozporządzalnego na 1 osobę w gospodarstwie domowym rolników z gospodarstw indywidualnych⁷. Natomiast konsekwencje wynikające z braku polisy są niewspółmierne do kosztów zakupu polisy, gdyż nie dotyczą tylko kary pieniężnej. W momencie wystąpienia zdarzeń losowych następuje utrata lub uszkodzenie mienia, które bardzo często zakłócają funkcjonowanie gospodarstwa przez długi czas, jak również utrudniają odtworzenie sytuacji materialnej sprzed szkody.

Analizując udział liczby zawartych polis ubezpieczenia OC rolników w stosunku do liczby indywidualnych gospodarstw rolnych powyżej 1 ha, można zauważyć, iż w latach 2006–2009 w około 80% gospodarstw rolnych rolnicy mieli wykupioną polisę obowiązkowego ubezpieczenia OC. W latach 2010–2011 udział liczby polis przekroczył 90% (rysunek 1). Z kolei w badaniach prowadzonych przez Stempla [2010]⁸ udział rolników, którzy wykupili polisy OC, nie przekraczał 77%, według zaś badań Grodź i Gajdy [2012]⁹, taką polisę posiadało 91% badanych rolników. Wpływ na wzrost udziału zawieranych polis w latach 2010–2011 miał przede wszystkim spadek liczby indywidualnych gospodarstw rolnych (w 2010 roku liczba indywidualnych gospodarstw rolnych powy-

RYSUNEK 1. Udział liczby polis ubezpieczeń OC rolników w liczbie indywidualnych gospodarstw rolnych powyżej 1 ha (na podstawie liczby indywidualnych gospodarstw rolnych z 2010 roku)

FIGURE 1. The share of the number of farmers' liability insurance policies to the number of private farms over 1 ha (according to the number of private farms in 2010)

Źródło: Na podstawie: *Biuletyn Roczny. Rynek ubezpieczeń 2006–2010* oraz *Biuletyn Kwartalny. Rynek ubezpieczeń IV/2011*, KNF oraz *Rocznik Statystyczny* [2011].

⁸ Badania ankietowe przeprowadzono wśród 420 indywidualnych gospodarstw rolnych pod koniec 2009 roku w województwach: kujawsko-pomorskim, pomorskim i warmińsko-mazurskim [Stempel 2010].

⁹ Badania ankietowe przeprowadzono wśród 76 przedstawicieli gospodarstw rolnych z terenu powiatu szczycieńskiego w województwie warmińsko-mazurskim w 2010 roku [Grodź i Gajda 2012].

żej 1 ha zmniejszyła się średnio o 12% w stosunku do 2009 roku) [*Rocznik Statystyczny...* 2011].

Liczba zawieranych polis obowiązkowego ubezpieczenia OC rolników w latach 2006–2011 wahała się. Najmniej polis zawarto w 2007 roku (poniżej 1410 tys. sztuk). Z kolei w 2011 roku sprzedano ich ponad 1511 tys. sztuk (wzrost o 5% w stosunku do 2006 roku). W przypadku składki przypisanej brutto zauważyć można natomiast jej systematyczny wzrost. W 2011 roku wyniosła ona 54,1 tys. zł i była większa o 41% (tj. 50 222 tys. zł) w stosunku do 2006 roku. Podobne tendencje charakteryzowały wartość średnią składki, która wzrosła z poziomu 27 zł w 2006 roku do około 36 zł w 2011 roku. Największą wartość odszkodowań wypłaconych brutto zanotowano w 2008 i 2011 roku (około 28 mln zł), najmniejszą zaś w 2006 roku (16 mln zł) – tabela 2.

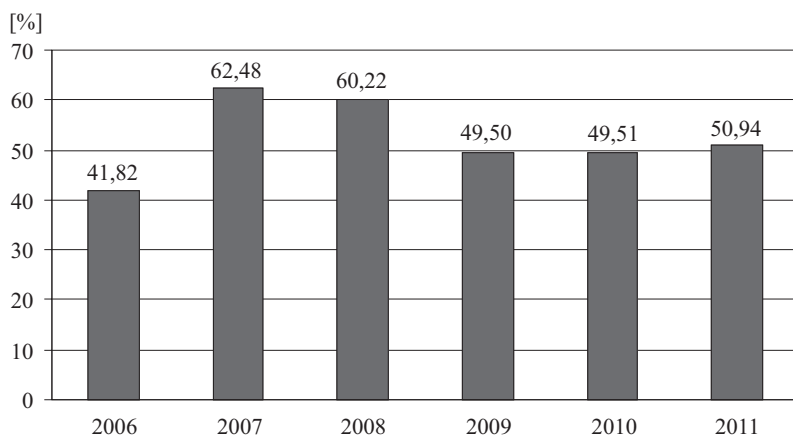
TABELA 2. Wybrane dane dotyczące obowiązkowego ubezpieczenia OC rolników w latach 2006–2011
TABLE 2. Selected data on compulsory third-party liability insurance of farmers in 2006–2011

Wyszczególnienie	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011/2006 [%]
Składka przypisana brutto [mln zł]	38,4	42,4	47,1	49,3	50,8	54,1	140,9
Odszkodowania wypłacone brutto [mln zł]	16,0	26,5	28,3	24,4	25,2	27,5	171,6
Liczba polis [tys. sztuk]	1444,9	1409,7	1454,4	1441,4	1421,1	1510,8	104,6
Liczba wypłat	4148	3883	4296	4461	4489	4875	117,5
Składka czysta	11,1	18,8	19,5	16,9	17,7	18,2	164,1
Średnia składka	26,6	30,1	32,4	34,2	35,8	35,8	134,7
Średnia wartość pojedynczej szkody wypłaconej	3868,7	6819,6	6598,5	5473,2	5602,9	5648,7	146,0

Źródło: Na podstawie: *Biuletyn Roczny. Rynek ubezpieczeń 2006-2010* oraz *Biuletyn Kwartalny. Rynek ubezpieczeń IV/2011*, KNF.

Istotnym wskaźnikiem charakteryzującym rozwój obowiązkowych ubezpieczeń jest składka czysta, która pozwala określić, jaka była średnia wypłata za roszczenie (jedno ryzyko/polisę) w danym roku [Łozowski 2008]. Analiza danych wskazuje, że najmniejszą wypłatę za roszczenie przeznaczono w 2006 roku (11,1 zł), wówczas też odnotowano najmniejszą średnią wartość pojedynczej szkody wypłaconej (3869 zł) – tabela 2. W latach 2007–2011 składka czysta wahała się w granicach 16,9–19,5 zł, a średnia wartość pojedynczej szkody wypłaconej nie była mniejsza niż 5470 zł (tabela 2).

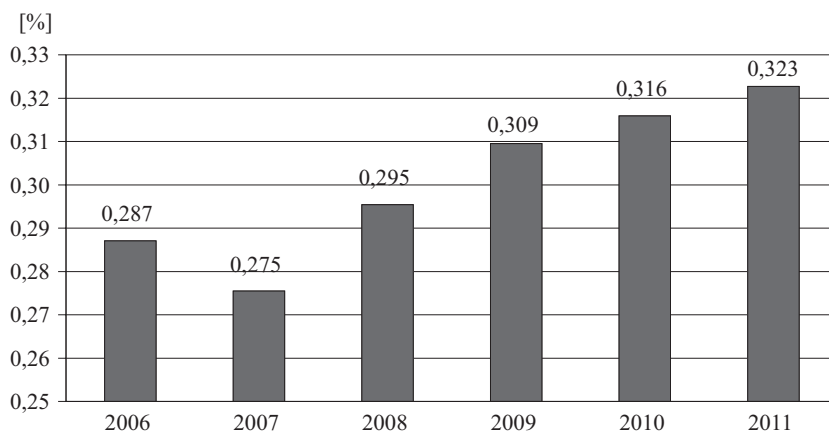
Wskaźnik szkodowości tylko w 2006 roku nie przekroczył 42%. Z kolei w latach 2007 i 2008 jego poziom był najwyższy w analizowanym okresie, przyjmując odpowiednio 62,48 i 60,22% (rysunek 2). Z uwagi na wysoki wskaźnik szkodowości w tych latach również wartość pojedynczej szkody wypłaconej była wyższa średnio o 1000 zł w stosunku do wartości z lat 2009–2011 (tabela 2). Wskaźnik częstości szkód wskazuje z kolei, że w latach 2007–2011 na każde 1000 zawartych polis wypłacone zostały średnio 3 roszczenia (rysunek 3).

RYSYNEK 2. Wskaźnik szkodowości w obowiązkowym ubezpieczeniu OC rolników w latach 2006–2011

FIGURE 2. Loss ratio in compulsory third-party liability insurance of farmers in 2006–2011

Źródło: Na podstawie: *Biuletyn Roczny. Rynek ubezpieczeń 2006–2010* oraz *Biuletyn Kwartalny. Rynek ubezpieczeń IV/2011*, KNF.

RYSYNEK 3. Wskaźnik częstości szkód w obowiązkowym ubezpieczeniu OC rolników w latach 2006–2011

FIGURE 3. Frequency of damages ratio in compulsory third-party liability insurance of farmers in 2006–2011

Źródło: Na podstawie: *Biuletyn Roczny. Rynek ubezpieczeń 2006–2010* oraz *Biuletyn Kwartalny. Rynek ubezpieczeń IV/2011*, KNF.

OBOWIĄZKOWE UBEZPIECZENIA BUDYNKÓW WCHODZĄCYCH W SKŁAD GOSPODARSTWA ROLNEGO OD OGNI A I INNYCH ZDARZEŃ LOSOWYCH

Rolnik jest obowiązany zawrzeć umowę ubezpieczenia budynku¹⁰ wchodzącego w skład gospodarstwa rolnego od ognia i innych zdarzeń losowych. Obo-

wiązek ubezpieczenia budynku rolniczego powstaje z dniem pokrycia budynku dachem. Umowę ubezpieczenia zawiera się na okres 12 miesięcy, a w przypadku niepowiadomienia zakładu ubezpieczeń o chęci rozwiązania tej umowy najpóźniej jeden dzień przed upływem tego okresu z mocy prawa następuje zawarcie umowy na kolejne 12 miesięcy. Z tytułu ubezpieczenia budynków rolniczych przysługuje odszkodowanie za szkody powstałe w budynkach na skutek zdarzeń losowych w postaci: ognia, huraganu, powodzi, podtopienia, deszczu nawalnego, gradu, opadów śniegu, uderzenia pioruna, eksplozji, obsunięcia się ziemi, tąpnięcia, lawiny lub upadku statku powietrznego¹¹. W przypadku wystąpienia zniszczenia budynku odszkodowanie może być ustalane na podstawie cenników stosowanych przez zakład ubezpieczeń, jeżeli rolnik nie podejmuje naprawy, odbudowy lub remontu. W sytuacji odwrotnej odszkodowanie ustalane jest na podstawie kosztorysu sporządzonego przez podmiot, który dokonuje remontu. Kosztorys musi być sporządzony zgodnie z obowiązującymi w budownictwie zasadami kalkulacji i ustalania cen robót budowlanych, uwzględniając wymiary, konstrukcję, materiały oraz wyposażenie. Suma ubezpieczenia, odrębnie dla każdego budynku rolniczego, musi odpowiadać jego wartości rzeczywistej (wartość nowa pomniejszona o stopień zużycia) lub nowej (dla budynków nowych i takich, których stopień zużycia nie przekracza 10%). W gospodarstwach rolnych nie ubezpiecza się budynków, których stan techniczny osiągnął 100% normy zużycia, które są przeznaczone do rozbiórki, jak również namiotów i tuneli foliowych.

Spełnienie obowiązku zawarcia umowy obowiązkowego ubezpieczenia budynków rolniczych także podlega kontroli. Organem zobowiązanym jest, podobnie jak w przypadku ubezpieczenia OC rolników, wójt, burmistrz lub prezydent miasta właściwy ze względu na miejsce położenia gospodarstwa rolnego lub miejsce zamieszkania rolnika. Natomiast uprawnionym do powyższych działań jest starosta właściwy ze względu na położenie gospodarstwa rolnego lub miejsce zamieszkania rolnika (tabela 3). Wysokość opłaty w przypadku niespełnienia obowiązku zawarcia umowy wynosiła do 2012 roku 100 euro. Od 1 stycznia 2012 roku kwota ta wynosi równowartość jednej czwartej minimalnego wynagrodzenia za pracę (tabela 3).

¹⁰ Budynek wchodzący w skład gospodarstwa rolnego – obiekt budowlany o powierzchni powyżej 20 m², trwale związany z gruntem, wydzielony z przestrzeni za pomocą przegród budowlanych oraz posiadający fundamenty i dach [Ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych... 2003].

¹¹ Zakres ochrony w ubezpieczeniach obowiązkowych nie obejmuje m.in. takiego ryzyka, jak upadek masztu lub drzewa czy szkody wodociągowe. Ponadto ubezpieczenie obowiązkowe dotyczy tylko murów i instalacji związanych z budynkiem, powłok malarskich oraz tynków. Nie uwzględnia natomiast stałych elementów wyposażenia (np. armatura sanitarna, baterie słoneczne, wbudowane szafy węgkowe). Zakres ochrony jest zatem uboższy w porównaniu do ofert ubezpieczeń dobrowolnych. W przypadku gdy rolnik chciałby zabezpieczyć się przed dodatkowym ryzykiem musi wykupić polisę dobrowolną za dodatkową składkę [Wasiluk 2010].

TABELA 3. Organy zobowiązane i uprawnione do przeprowadzania kontroli obowiązku zawarcia ubezpieczenia budynków rolniczych oraz wysokość kary

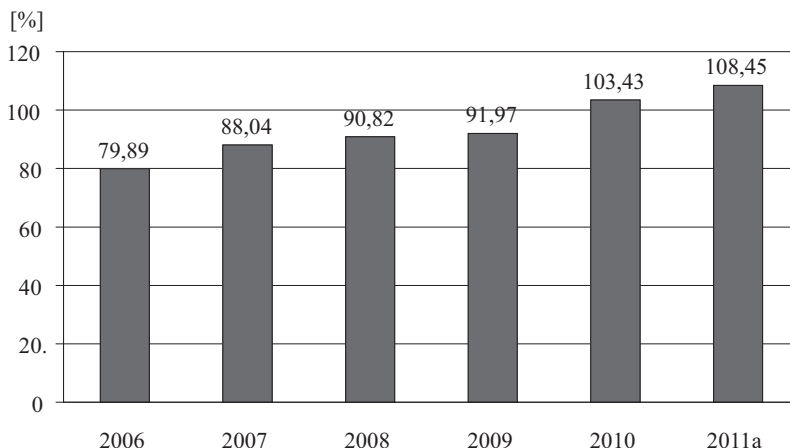
TABLE 3. Authorities obliged and authorized to control of farm buildings insurance agreements and height penalty

	Organy	Wysokość kary
Zobowiązane	wójt (burmistrz, prezydent miasta) właściwy ze względu na miejsce położenia gospodarstwa rolnego lub miejsce zamieszkania rolnika	do dnia 31.12.2011 roku kwota 100 euro, od dnia 01.01.2012 roku równowartość 1/4 minimalnego wynagrodzenia za pracę – 375 zł
Uprawnione	starosta właściwy ze względu na położenie gospodarstwa rolnego lub miejsce zamieszkania rolnika	

Źródło: Na podstawie art. 88 Ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych... [2003]

Udział liczby zawartych polis obowiązkowego ubezpieczenia budynków rolniczych w stosunku do liczby indywidualnych gospodarstw rolnych powyżej 1 ha wzrastał w latach 2006–2011. W 2006 roku w około 80% gospodarstw rolnych rolnicy wykupili polisy obowiązkowego ubezpieczenia budynków rolniczych od ognia i innych zdarzeń losowych. W kolejnych badanych latach udział rolników posiadających obowiązkowe ubezpieczenie budynków ulegał zwiększeniu. W badaniach prowadzonych przez Stemplę [2010] udział rolników, którzy wykupili polisy, wynosił 80%, według zaś badań Grodź i Gajdy [2012] taką polisę posiadało 87% badanych rolników.

W latach 2010–2011 udział liczby polis ubezpieczeń budynków rolniczych w liczbie indywidualnych gospodarstw rolnych powyżej 1 ha przekroczył 90% (rysunek 4). Wpływ na taką sytuację miał z jednej strony spadek liczby indywidualnych gospodarstw rolnych w 2010 roku [*Rocznik Statystyczny...* 2011],

RYSUNEK 4. Udział liczby polis ubezpieczeń budynków rolniczych w liczbie indywidualnych gospodarstw rolnych powyżej 1 ha (2011a – na podstawie liczby indywidualnych gospodarstw rolnych z 2010 roku)

FIGURE 4. The share of the number of farm buildings insurance policies to the number of private farms over 1 ha (2011a – according to the number of private farms in 2010)

Źródło: Na podstawie: *Biuletyn Roczn. Rynek ubezpieczeń 2006–2010* oraz *Biuletyn Kwartalny. Rynek ubezpieczeń IV/2011*, KNF oraz *Rocznik Statystyczny...* [2011].

a z drugiej strony wzrost liczby zawieranych polis. W 2011 roku liczba zawartych umów obowiązkowego ubezpieczenia budynków rolniczych wzrosła bowiem średnio o 17% w stosunku do 2006 roku, kształtując się na poziomie 1690 tys. sztuk (tabela 4). Może to zatem świadczyć o rosnącej świadomości rolników w wykorzystaniu ubezpieczeń jako narzędzia ochrony gospodarstw rolnych. Ponadto wzrost zainteresowania rolników ubezpieczeniami może wynikać z możliwości zakupu ubezpieczeń pakietowych, w których za niższą cenę można ubezpieczyć gospodarstwo od wybranego ryzyka.

TABELA 4. Wybrane dane dotyczące obowiązkowego ubezpieczenia budynków rolniczych w latach 2006–2011

TABLE 4. Selected data on compulsory insurance of farm buildings in 2006–2011

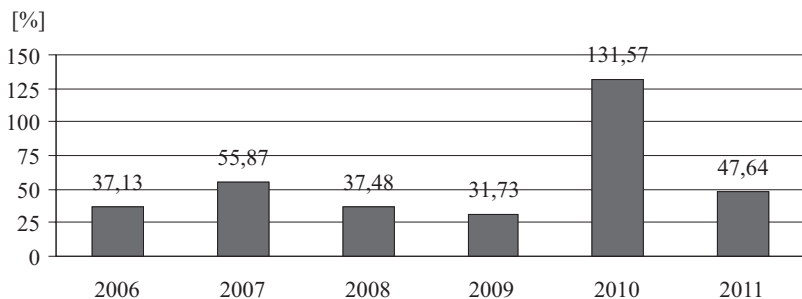
Wyszczególnienie	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011/2006 [%]
Składka przypisana brutto [mln zł]	301,2	319,8	352,1	376,2	388,8	421,6	140,0
Odszkodowania wypłacone brutto [mln zł]	111,8	178,7	132,0	119,4	511,5	200,9	179,6
Liczba polis [tys. sztuk]	1 443,1	1 588,3	1 640,7	1 624,2	1 611,8	1 690,1	117,1
Liczba wypłat	22 716	83 732	34 914	24 359	89 881	33 255	164,4
Składka czysta	77,5	112,5	80,4	73,5	317,4	118,8	153,3
Średnia składka	208,7	201,3	214,6	231,6	241,2	249,5	119,5
Średnia wartość pojedynczej szkody wypłaconej	4923,5	2133,7	3779,7	4899,9	5691,2	6039,8	122,7

Źródło: Na podstawie: *Biuletyn Roczny. Rynek ubezpieczeń 2006–2010* oraz *Biuletyn Kwartalny. Rynek ubezpieczeń IV/2011*, KNF.

Jednocześnie należy zaznaczyć, że ponad 100-procentowy wzrost udziału liczby polis ubezpieczeń budynków rolniczych w stosunku do liczby indywidualnych gospodarstw rolnych powyżej 1 ha może także wynikać z tzw. podwójnego ubezpieczenia. Sytuacja taka ma miejsce najczęściej w przypadku zmiany właściciela gospodarstwa rolnego, który nie wypowiedział umowy obowiązkowego ubezpieczenia w określonym terminie (klauzula prolongacyjna skutkuje zawieraniem umowy ubezpieczenia z mocy prawa na kolejny okres) i jednocześnie zawiera nową umowę ubezpieczenia z innym zakładem ubezpieczeń. Trudno określić, czy jest to działanie wynikające z niezajomości przepisów prawa, czy też zwykłe przeoczenie. Takim sytuacjom mają zapobiec zmiany w przepisach nowej Ustawy o zmianie ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych... [2011], które weszły w życie z dniem 11 lutego 2012 roku.

Wartość składki przypisanej brutto w obowiązkowych ubezpieczeniach budynków systematycznie zwiększała się, podobnie jak w przypadku ubezpieczenia OC rolników. W 2011 roku składka brutto wyniosła 421,6 tys. zł i była wyższa o 40% w stosunku do 2006 roku. Najwięcej odszkodowań wypłaconych brutto zanotowano w 2010 roku (ponad 511 mln zł). Również w tym samym roku wskaźnik szkodowości przyjął największą wartość (131,57%) – rysunek 5, co wiązało się również z największą liczbą wypłaconych odszkodowań w badanym

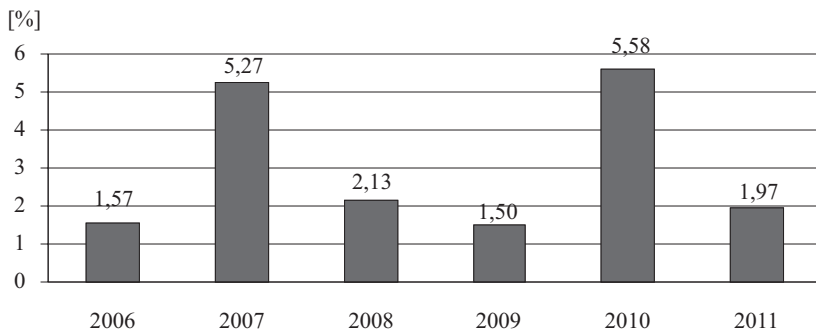
okresie (tabela 4). Przypadek ten miał związek z masowym występowaniem szkód (powódzie, burze oraz ulewne deszcze), szczególnie w maju, czerwcu, sierpniu i wrześniu 2010 roku.

RYSUNEK 5. Wskaźnik szkodowości w obowiązkowym ubezpieczeniu budynków rolniczych
 FIGURE 5. Loss ratio in compulsory insurance of farm buildings in 2006–2011

Źródło: Na podstawie: *Biuletyn Roczny. Rynek ubezpieczeń 2006–2010* oraz *Biuletyn Kwartalny. Rynek ubezpieczeń IV/2011*, KNF.

Średnia wypłata za roszczenie (jedno ryzyko/polisę) była najniższa w latach 2006, 2008 i 2009, gdyż nie przekraczała 80 zł, najwyższe zaś roszczenie wypłacono w 2010 roku (317 zł). Warto zauważyć, iż w 2007 roku, przy stosunkowo dużej liczbie wypłat, odnotowano najmniejszą średnią wartość pojedynczej szkody (2133 zł). W 2011 roku, przy ponad 2,5-krotnie mniejszej liczbie wypłat, średnia pojedyncza szkoda przekroczyła wartość 6000 zł (tabela 4). Wskaźnik częstości szkód wskazuje, że na każde 100 zawartych polis najwięcej roszczeń wypłacono w 2007 i 2010 roku – ponad 5 roszczeń (rysunek 6).

RYSUNEK 6. Wskaźnik częstości szkód w obowiązkowym ubezpieczeniu budynków rolniczych
 FIGURE 6. Frequency of damages ratio in compulsory insurance of farm buildings in 2006–2011

Źródło: Na podstawie: *Biuletyn Roczny. Rynek ubezpieczeń 2006–2010* oraz *Biuletyn Kwartalny. Rynek ubezpieczeń IV/2011*, KNF.

NOWE ROZWIĄZANIA PRAWNE¹²

Z dniem 11 lutego 2012 roku weszły w życie przepisy z Ustawy o zmianie ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych... [2011]. Istotne zmiany dotyczyły regulacji związanych z zawieraniem i rozwiązywaniem obowiązkowych umów ubezpieczenia, w tym także z zasadą automatyzmu. W pracy zostaną przedstawione wybrane zmiany prawne, dotyczące obowiązkowego ubezpieczenia OC rolników i budynków rolniczych.

Ważnym nowym rozwiązaniem prawnym w ubezpieczeniach obowiązkowych, mającym zapobiec zjawisku tzw. podwójnego ubezpieczenia, jest klauzula stempla pocztowego. Dla umów zawartych od 11 lutego 2012 roku wystarczy nadać oświadczenie o rezygnacji z kolejnej umowy listem poleconym poprzez Poczta Polska (nie później niż na jeden dzień przed upływem 12 miesięcy). W ten sposób można zapobiec automatycznemu zawarciu nowej umowy z mocy ustawy oraz ewentualnej sytuacji podwójnego ubezpieczenia obowiązkowego. W przypadku gdy doszło już do zawarcia dwóch lub więcej umów ubezpieczenia w różnych zakładach ubezpieczeń i przynajmniej jedna z nich została zawarta na podstawie klauzuli prolongacyjnej (z mocy ustawy), nowe przepisy pozwalają na jej rozwiązanie w trybie pisemnego wypowiedzenia.

Znacznym udogodnieniem jest ponadto możliwość wypowiedzania lub odstąpienia od umowy ubezpieczenia bezpośrednio u agenta ubezpieczeniowego. Oświadczenia składane agentowi będą uznawane jako złożone do zakładu ubezpieczeń.

Wszystkie nowe umowy zawarte z mocy ustawy od 11 lutego 2012 roku muszą zostać potwierdzone przez ubezpieczyciela dokumentem ubezpieczenia w terminie 14 dni od dnia automatycznego zawarcia umowy. Ponadto ubezpieczyciele mają obowiązek wysłania ubezpieczającemu, nie później niż 14 dni przed upływem roku, informacji o ubezpieczeniu na kolejny okres ubezpieczenia. Informacja musi zawierać m.in. propozycję wysokości składki ubezpieczeniowej oraz pouczenie, że składka może ulec zmianie, jeżeli po wysłaniu informacji ujawnią się okoliczności mające wpływ na jej wysokość. Ubezpieczyciel ma ponadto obowiązek przypomnieć ubezpieczającemu o prawie wypowiedzenia dotychczasowej umowy ubezpieczenia ze wskazaniem, w jakiej formie, w jaki sposób oraz w jakim terminie można to uczynić.

W przypadku zaistnienia zmian w posiadaniu gospodarstwa rolnego nowe przepisy prawne wprowadziły termin przekazania oraz szczegółowo określiły zakres danych, które należy przekazać ubezpieczycielowi. Rolnik posiadający gospodarstwo rolne ma obowiązek powiadomienia na piśmie zakład ubezpieczeń o zmianie w posiadaniu gospodarstwa rolnego oraz o danych osoby¹³ obejmującej gospodarstwo rolne w posiadanie w terminie 14 dni (wcześniej-

¹² Opracowano na podstawie informacji zawartych w serwisie internetowym Biura Rzecznika Ubezpieczonych [www.rzu.gov.pl].

¹³ Dane osoby obejmującej gospodarstwo rolne w posiadanie, o których mowa, obejmują: imię, nazwisko, adres zamieszkania i numer PESEL, o ile został nadany [www.rzu.gov.pl].

szy przepis mówił o niezwłocznym zawiadomieniu) od dnia zmiany posiadania. W przypadku gdy zmiana w posiadaniu gospodarstwa rolnego nastąpiła wskutek śmierci tego rolnika obowiązek zawiadomienia zakładu ubezpieczeń spoczywa na osobie obejmującej gospodarstwo rolne w posiadanie.

Od 11 lutego 2012 roku zmieniły się także zasady zwrotu składek ubezpieczeniowych w stosunku do zawartych od tej daty obowiązkowych umów ubezpieczenia. Nowe przepisy prawne wskazują, że za każdy niewykorzystany dzień ochrony ubezpieczeniowej będzie przysługiwał zwrot składki. Dodatkowo zwrot składki za niewykorzystany okres ubezpieczenia w przypadku rozwiązania umowy ubezpieczenia musi nastąpić bez żądania (bez zgłoszenia osoby uprawnionej do zwrotu składki), niezwłocznie, jednak nie później niż w terminie 14 dni od dnia wypowiedzenia umowy ubezpieczenia lub w przypadku odstąpienia od umowy od dnia złożenia oświadczenia o odstąpieniu lub od dnia powzięcia przez zakład ubezpieczeń wiadomości o rozwiązaniu umowy przed upływem okresu, na który została zawarta z innych przyczyn niż wypowiedzenie lub odstąpienie.

PODSUMOWANIE

Ubezpieczenia majątkowe stanowią ważny instrument ochrony gospodarstw rolnych. W Polsce rolnicy mają obowiązek m.in. zawarcia ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej rolników z tytułu posiadania gospodarstwa rolnego oraz ubezpieczenia budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego od ognia i innych zdarzeń losowych. Wzrost liczby zawieranych umów ubezpieczenia z tego tytułu w 2011 roku w stosunku do 2006 roku, przy jednocześnie malejącej liczbie gospodarstw rolnych, może wskazywać na wzrost świadomości ubezpieczeniowej rolników, a tym samym wzrost powszechności funkcjonowania ubezpieczeń obowiązkowych.

Z drugiej jednak strony zwiększenie udziału rolników wykupujących obowiązkowe ubezpieczenie budynków rolniczych od ognia i innych zdarzeń losowych może także wynikać z tzw. podwójnego ubezpieczenia. Temu zjawisku mają zapobiec przepisy Ustawy o zmianie ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych... [2011]. W przypadku gdyby doszło do zawarcia dwóch lub więcej umów ubezpieczenia w różnych zakładach ubezpieczeń i przynajmniej jedna z nich została zawarta na podstawie klauzuli prolongacyjnej (z mocy ustawy), nowe przepisy pozwalają na jej rozwiązanie w trybie pisemnego wypowiedzenia (tzw. klauzula stempla pocztowego). Niewątpliwie znacznym udogodnieniem jest ponadto możliwość wypowiedzenia lub odstąpienia od umowy ubezpieczenia bezpośrednio u agenta ubezpieczeniowego.

Biorąc pod uwagę zakres występowania zjawiska podwójnego ubezpieczenia, można domniemywać, że znajomość przepisów i warunków zawieranych umów wśród znacznego odsetka rolników jest niewystarczająca. W tym świetle nowe regulacje nakładające na ubezpieczycieli obowiązki informacyjne można uznać za konieczne.

Pomimo wzrostu liczby zawieranych umów z przytoczonych doniesień literaturowych wynika, że istnieje odsetek gospodarstw rolnych niezawierających

obowiązkowych umów ubezpieczenia. Wskazuje to na konieczność prowadzenia kampanii informacyjnych w tym zakresie. Konsekwencją wynikającą z braku polisy jest bowiem nie tylko kara pieniężna, ale także utrata lub uszkodzenie mienia oraz trudności w odtworzeniu sytuacji materialnej przed szkodą.

Wskaźnik szkodowości w ubezpieczeniu OC rolników i budynków rolniczych w latach 2006–2011 nie przekraczał 60%. Wyjątek stanowił 2010 rok, kiedy poziom wypłaconych odszkodowań brutto z tytułu ubezpieczeń budynków rolniczych przekroczył wartość zebranej składki brutto. Wówczas na każde 100 zawartych polis wypłacono ponad 5 roszczeń.

BIBLIOGRAFIA

- Biuletyn Kwartalny. Rynek ubezpieczeń IV/2011.* Komisja Nadzoru Finansowego (www.knf.gov.pl z 20.03.2012 r).
- Biuletyn Roczny. Rynek ubezpieczeń 2006–2010.* Komisja Nadzoru Finansowego, (www.knf.gov.pl z 20.03.2012 r).
- Grodź M., Gajda D., 2012: *Ubezpieczenia rolnicze i świadomość ubezpieczeniowa rolników.* „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 1: 99–110.
- Klimkowski C., 2011: *Ubezpieczenia produkcji rolnej – stan obecny i perspektywy.* „Ubezpieczenia w rolnictwie. Materiały i studia” 41: 126–146.
- Krawiec M., 2005: *The Scope and Scale of Agricultural Insurance in Poland.* „Agribusiness Paesaggio & Ambiente” VIII, 1: 9–13.
- Kwiecień I., 2010: *Czynniki determinacyjne skuteczność transferu ryzyka poniesienia ciężaru kompensacji szkód na osobie poprzez obowiązkowe ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej.* „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 4: 5–26.
- Kwiecień I., 2011: *Czynniki determinujące skuteczność transferu ryzyka poniesienia ciężaru kompensacji szkód na osobie poprzez obowiązkowe ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej.* „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 4: 5–26.
- Łozowski M., 2008: *Obowiązkowe ubezpieczenie budynków rolniczych.* „Acta Scientiarum Polonorum, Oeconomia” 7 (4): 123–135.
- Majewski E., Sulewski P., 2011: *Rolnicy wobec ryzyka produkcyjnego i systemu ubezpieczenia upraw.* „Ubezpieczenia w rolnictwie. Materiały i studia” 39: 23–49.
- Pawłowska-Tyszko J., 2009: *Ocena rynku ubezpieczeń majątkowych w rolnictwie polskim.* „Więś i Rolnictwo” 3 (144): 85–97.
- Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2009,* 2011. GUS, Warszawa.
- Rozporządzeniem Rady Ministrów z 13 września 2011 r. w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę w 2012 r. Dz.U. z 2011 nr 192, poz. 1141.
- Rynek ubezpieczeń w roku 2001* (www.knf.pl z 25.06.2012 r.)
- Stempel R., 2010: *Ubezpieczenia rolne w gospodarstwach rolników indywidualnych Polski Północnej.* „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2: 33–47.
- Sułkowska W. (red.), 2007: *Ubezpieczenia.* Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Kraków.
- Ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych. Dz.U. z 2003 r. nr 124, poz. 1152, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych. Dz.U. z 2011 r. nr 205, poz. 1210.
- Wasiłuk U. 2010: *Poradnik dla rolników – ubezpieczenie obowiązkowe* (www.ubezpieczenierolnicze.pl z 25.06.2012 r).

COMPULSORY PROPERTY INSURANCE IN POLISH AGRICULTURE

Abstract. The aim of the paper is to present an analysis of development of compulsory third-party liability insurance of farmers and insurance of buildings forming part of an agricultural farm. The analysis was prepared on the basis of data of the Polish Financial Supervision Authority (KNF) for the 2006–2011 period. In comparison with 2006 the share of concluded compulsory insurance agreements grew in relation to the number of private farms larger than 1 ha in 2011. This situation was caused by the decreasing number of farms and the phenomenon of double insurance. Taking into account the number of double insurance occurrences, it may be presumed that the knowledge of legal regulations and terms of the signed agreements is insufficient among a significant proportion of farmers. That is why new regulations that impose informative role on insurance companies are indispensable. Moreover, there is a need for information campaigns on compulsory insurances. The consequences of the lack of insurance policy are not limited to financial penalty alone. They also include the loss of property and difficulties to restore financial situation from before the accident that caused damage to property.

Key words: compulsory insurances in agriculture, compulsory third-party liability insurance of farmers, compulsory insurance of farm buildings